

## ISMERTETÉSEK, BÍRÁLATOK

### **A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban.**

Szerk. FARKAS TAMÁS–KOZMA ISTVÁN. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009. (412 lap)

A magyarországi családnév-változtatások történetét a 18. század végétől számlíthatjuk, ekkor történt ugyanis az első hivatalos állami beavatkozás a névviselési szokásokba: II. József rendeletét követően 1788 januárjától a kételemű névviselés vált kötelezővé (KARÁDY–KOZMA 2002: 21). A családnévek megváltoztatása ugyanakkor a rendelettől egészen 1814-ig tilos volt, I. Ferenc ekkor engedélyezte — s kötötte hivatalos eljáráshoz — a névváltoztatást (vö. HAJDÚ 1994: 5). A kötet ennek megfelelően a 19–20. század névmagyarosítási folyamataira helyezi a hangsúlyt, már címében is kiemelve, hogy a tanulmányok a jelenséget időbeli, térbeli és társadalmi dimenzióban egyaránt vizsgálni kívánják. A tanulmányok anyagát a 2007 novemberében Budapesten megrendezett Névváltoztatás — társadalom — történelem (Családnév-változtatások — több szempontú megközelítésben) című konferencia adja, amely a szerkesztők szavaival élve „a tudományközi együttműködés erősítésének szándékával” zajlott (8), s amely ilyen módon a tanulmánykötet interdiszciplináris jellegét is szükségszerűen megteremtette.

Az egyes fejezetek (ahogyan ezt az alcímek is tükrözik) különféle szempontokat helyeznek ugyan előtérbe, mégsem különülnek el élesen egymástól. A névváltoztatások általános kérdései című bevezető fejezetet a szerzők többek között terminológiai problémák tisztázásának szentelik. A magyar családnév-változtatásokra a kapcsolódó szakirodalomban, a hivatalos és a hétköznapi nyelvhasználatban is sokféle kifejezést alkalmaznak és alkalmaztak történetük során (FARKAS 2008: 332, VÖRÖS 2004: 41–44). FARKAS TAMÁS megértően viszonyul ugyan a terminusok sokszínűségéhez, és hangsúlyozza, hogy a különböző megnevezések a jelenség társadalmi szemléletmódjára nézve és történetiségükben egyaránt tanulságosak lehetnek, de arra is rámutat, hogy a terminológiai sokféleség nyilvánvalóan nehezíti a szakirodalomban való tájékozódást.

A kérdéskör tudományos irodalmát FARKAS TAMÁS szerint BENKŐ LORÁND-nak A családnév-változtatás kérdései című tanulmányától (1948/2003: 364–381) számíthatjuk (erre vonatkozóan lásd még HAJDÚ 1994: 6, KOZMA 2007: 133 is).

A korábbi kutatások ugyanakkor többnyire valamely kisebb földrajzi egység, szűkebb időszak, adott társadalmi csoport vagy kiemelt szempont elemzésére korlátozódtak. Egyfajta pozitív ellenpéldaként említhető viszont a témának az a társadalomtörténeti szemléletű monografikus igényű feldolgozása, mely 2002-ben jelent meg KARÁDY VIKTOR és KOZMA ISTVÁN tollából (vö. még KOZMA 2007: 131–144). A családnév-változtatások kutatásában részt vevő tudományterületek (például a történettudomány, a kisebbségkutatás, a névtan és a jogtudomány) tárgyalásakor FARKAS TAMÁS ezek szorosabb érintkezését szorgalmazza, ugyanakkor bizonyos megközelítések (mint például a szociálpszichológia) hiányáról is szól. A kutatástörténeti áttekintésben egyszerre mind egyes területek (például a névmagyarosítások körén kívül maradó névváltoztatások problematikájának) elhanyagoltságára is felhívja a figyelmet.

A hivatalos családnév-változtatások indokrendszerének kérdése a korábbi szakirodalomban is gyakran előkerül. Az itt ismertetett kötetben a névmagyarosítások társadalomtörténeti összefüggésének részeként KARÁDY VIKTOR foglalkozik a névmagyarosítás asszimilációs szerepkörével és egyéb társadalmi funkcióival, ugyanakkor a kötet több más tanulmányának témájától is elválaszthatatlan ez a szempont (lásd például KOZMA JUDIT: 273–283, FÁBIÁN ZSUZSANNA: 295–310 és MIZSER LAJOS: 215–221 írását).

Az érintett társadalmi csoportok közül FARKAS TAMÁS szerint a szakirodalomban a legnagyobb figyelmet a névváltoztatásban egyébként is élen járó zsidóság, illetve kisebb mértékben a hazai németiség kapja. Bizonyos társadalmi rétegek (mint például a cigánység) névváltoztatásának vizsgálata azonban nagy hiányosságokat mutat. Az egyéb sajátos rétegek családnév-változtatásának elemzésére jó példát ad a kötetben NAGY IMRE GÁBOR tanulmánya (173–192).

A családnév-változtatásokat körülvevő erőter, a szellemi-ideológiai-művelődéstörténeti háttér vizsgálatából kiindulva értelmezi a névmagyarosításokat MAITZ PÉTER (77–93) és JUHÁSZ DEZSŐ (95–101) a Névmagyarosítás a történelmi-ideológiai erőterben című fejezetben. A 19. század utolsó harmadában jellemző névideológia szerint a családnév kettős funkciójú: a nemzeti identitás szimbóluma és hordozója is egyben. E névideológia elterjesztése volt a célja annak a névmagyarosítási propagandának, melynek stratégiáiról MAITZ PÉTERTŐL olvashatunk. Ugyancsak a 19. század romantikus és nemzeti mitológiára támaszkodó eszmevilágának hatását érzékelteti JUHÁSZ DEZSŐ a helyesírási, morfológiai és lexikai archaizálás esetein keresztül.

A névmagyarosítások csoportosajátos történetei között elsősorban a zsidóság és a hazai németiség névváltoztatásainak eseteit találjuk meg. A zsidóság több nemzedékének családnév-változtatási szokásait elemezve FENYVES KATALIN (137–152) megállapítja, hogy a névválasztás akkulturációs stratégiák eszköze lehet: szolgálhatja a teljes elvegyülést, a hasonulva kiválást és a csoportképző elkülönülést. KOZMA ISTVÁN (153–171) a századfordulót átívelő mintát vizsgálva arra a kérdésre keresi a választ, hogy a zsidó és a keresztény aggregátumok

névválasztásai milyen viszonyban vannak egymással. FORGÁCS KRISZTINA, aki az 1980-as években elsőként koncentrált kifejezetten a zsidóság családnév-változtatásainak vizsgálatára (1987: 149–161), a névválasztásban elsősorban az elkülönülést hangsúlyozza a két felekezet között. KOZMA ISTVÁN a kérdés térbeli és időbeli kiterjesztésére is vállalkozva meglehetősen differenciált képet rajzol meg, részben mégis igazolva FORGÁCS megállapításait.

A magyarországi német kisebbség családnév-változtatásainak eseteit taglalja BINDORFFER GYÖRGYI tanulmánya (105–119), melyből megtudhatjuk, hogy a családnevek magyarosítása nem minden esetben járt együtt egyértelmű asszimilációval. FÖGLEIN GIZELLA (121–135) egy sajátos időszak, az 1944–1945-ös rendszerváltás névváltoztatási indokainak szenteli a figyelmét. NAGY IMRE GÁBOR dolgozata (173–192) pedig a közigazgatási tisztviselők névmagyarosításairól szólva a névmagyarosítás indokainak feltárása helyett a névmegőrzés melletti érveket helyezi a középpontba.

A névmagyarosítás helyi történetei a családnév-változtatások terén viszonylag gazdag előzményű helytörténeti publikációk számát gyarapítják. Az itt közölt tanulmányok elsősorban a névváltozások, névváltoztatások indítékait és módjait helyezik előtérbe egy-egy szűkebb területre vonatkozóan. Kivételt képez ez alól MIKESY GÁBOR írása (251–260), melyben a szerző a névváltoztatások és más lokálisan megfogható társadalmi tényezők összefüggését igyekszik feltárni térinformatikai eszközök segítségével. Ezt a fajta kezdeményezést mindenképpen előremutatónak tarthatjuk.

A Névváltoztatások más népeknél című fejezet a névmagyarosítási mozgalommal párhuzamba állítható külföldi családnév-változtatások példáit tárgyalja. FÁBIÁN ZSUZSANNA (295–310) az olasz vezetéknev-változtatási tendenciákról számol be: az olasz vezetéknevrendszer sajátosságából kiindulva a vezetéknevek megváltoztatásának indokairól és módjairól kapunk átlátható rendszerezést. A tipológia jó alapot nyújt a magyar jellegzetességekkel való összevetéshez, amire a tanulmányban is láthatunk példát. BÁNYAI VIKTÓRIA (285–293) a névhéberesítés különféle módszereit taglalja, bizonyos pontokon szintén összevetve ezeket a sajátosságokat a magyarországi családnév-változtatásokkal.

A névváltoztatások képe az irodalomban című fejezet azt igazolja, hogy a családnév-változtatás, mint minden más társadalmi jelenség, a szépirodalmi művekben is visszatükröződik. Mindezt gazdag példatárral támasztja alá T. SOMOGYI MAGDA (313–329), és az összevetés lehetőségét nyújtja az irodalmi családnév-változtatások tipológiájának bemutatása révén. Név és identitás kapcsolata kerül a középpontjába VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT írásának (331–342), mely Vámos Miklós Apák könyve című művének családnév-változtatásait elemzi.

A kötet anyagát adó konferencia több tudományterület érintkezésének adott lehetőséget, megteremtve ezáltal azt a párbeszédet, melynek tanúi lehetünk a tanulmányok olvasása során. Minthogy korábban a kérdéskört tárgyaló nagyobb lélegzetű művek között mindössze a KARÁDY–KOZMA szerzőpáros monográfiá-

ja (2002) — mely elsősorban társadalomtörténeti szempontokat érvényesít —, illetve FARKAS TAMÁS nyelvészeti aspektusból közelítő munkája (2001) emelhető ki, a tanulmánykötet mindenképpen fontos, új korszakot nyitó vállalkozásnak tekinthető. A kötet értékét a téma interdiszciplináris megközelítésén túl az is növeli, hogy a bevezető fejezetben olvasható kutatástörténeti áttekintést és a korábbi szakirodalom értékelését a kötet végén található részletes bibliográfia egészíti ki FARKAS TAMÁS összeállításában (397–404). A témakör jogtörténeti hátterének megvilágításához szintén itt közölnek a szerkesztők a magyar családnév-változtatásokhoz kapcsolódó rendeleteket, felterjesztéseket, törvénycikkelyeket és egyéb dokumentumokat (353–396). A családnév-változtatások vizsgálatához felhasználható források KOZMA ISTVÁNTól való számbavétele (345–352), illetve a családnév-változtatások évenkénti lebontásban történő számszerűsítése az ismeretek töredékes voltára hívja ugyan fel a figyelmet, ám ez a témakörrel korábban nem foglalkozó kutatók számára is megbízható kiindulópontot jelenthet.

BÁBA BARBARA

### Irodalom

- BENKŐ LORÁND (1948/2003): A családnév-változtatás kérdései. In: HAJDÚ MIHÁLY–KISS JENŐ szerk.: *Nyelv és tudomány, anyanyelv és nyelvtudomány. (Válogatás Benkő Loránd tanulmányaiból)* 2. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar–Magyar Nyelvtudományi Társaság. 364–381.
- FARKAS TAMÁS (2001): *A magyar hivatalos család- és asszonynev-változtatások. (Különös tekintettel a 20. század második felére)*. (Doktori értekezés). Budapest.
- FARKAS TAMÁS (2008): Szemlélet és terminológia a névkutatásban: a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdései. In: BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk.: *Név és valóság. (A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai)*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest. 332–341.
- FORGÁCS KRISZTINA (1987): Zsidó névmagyarosítás a XX. század harmincas éveiben. *Névtani Értesítő* 12: 149–161.
- HAJDÚ MIHÁLY (1994): A családnév-változtatások szociológiai hátteréhez. *Névtani Értesítő* 16: 5–12.
- KARÁDY VIKTOR–KOZMA ISTVÁN (2002): *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Budapest, Osiris Kiadó.
- KOZMA ISTVÁN (2007): A családnév-változtatás társadalmi funkciói és személyes motívációi Magyarországon a 19–20. században. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk.: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói*. Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság. 131–145.
- VÖRÖS FERENC (2004): *Családnév-kutatások Szlovákiában. (Szociolingvisztikai tanulmány négy település családnévhasználatának tükrében. Balony, Diósförgapatony, Kiscétény, Nagycétény)*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó. 22–48.

BAUKO JÁNOS: **Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben.**  
**(Négy szlovákiai magyar település ragadványnévrendszere).**  
Nyitra–Budapest, Konstantin Filozófus Egyetem–Magyar Nyelvtudományi  
Társaság, 2009. (226 lap)

A doktori értekezésként elkészült dolgozat újabb értékes darabbal gazdagította a felvidéki nyelvhasználatról szóló könyvek sorát. A ragadványnevekkel rendkívül bőséges szakirodalom foglalkozik, tanúsága ennek a monográfia végén az a 28 oldalas irodalomjegyzék is, melyet BAUKO JÁNOS nagy körültekintéssel állított össze. Azonban a szlovákiai magyar nyelvterület kutatói elég kevés tanulmányt szenteltek e névtípusnak. A szerző célkitűzése ennek megfelelően az volt, hogy valamelyest szépítsen a hiányos képen.

A kötet fontos hányadát képezi az az elméleti kitekintés (7–37), mely bemutatja a ragadványnevek kutatásának eddigi fontosabb eredményeit, fogalmi kérdésekben foglal állást, rendszertani keretek közé helyezi a kutatott névtípust. A szakirodalmi áttekintés alaposságát mutatja, hogy BAUKO JÁNOS már a terminus első említését is számba veszi (ezt SZILÁDY ÁRONnak tulajdonítja), s innen kitér a szótárak megfogalmazásaira, illetve az egyes szerzők fogalmi meghatározásaira. Megjegyzi ugyan, hogy a szlovákiai magyarok körében a ragadványnév kifejezés nem használatos, kevésbé ismert. Gyakoribb a vizsgált kutatópontokon a csúfnév, megkülönböztető név vagy melléknév említése. A ragadványnév fogalmát inkább átfogó kategóriaként szükséges kezelnünk, nem lehet szinonimája a csúfnév fogalomnak, hiszen ezt az alkategóriát is magában foglalja (8–9).

A ragadványnevek létrejöttének okairól szólva a szakírók több tényező szerepét említik meg, ezeket összegezve BAUKO így fogalmaz: „a ragadványnevek kialakulásának okai: a homonímia elkerülése, a hagyományörzés, a közösség humora, jellemző ereje, az emberek névteremtő vitalitása” (10). Fontos ehelyütt megemlítenünk, hogy a ragadványnevek kutatása abból a szempontból is fontos, melyet J. SOLTÉSZ KATALIN is kiemelt: a „nyelv természetes névteremtő működését ma már szinte csak a ragadványneveken figyelhetjük meg” (1979: 56).

Azok a fejezetek, melyek a ragadványneveket hivatottak bemutatni a személynévek történetében és rendszerében (10–18), rendkívül olvasmányosak, érezhető rajtuk a gondosság, mellyel a szerző nem kizárólag nyelvész kollégáit kívánja tájékoztatni, hanem a nagyközönséget is.

Az adatközlők megnyilatkozásainak lejegyzése nagy alaposságot mutat, bár úgy érzem, minden hangtani változat jelölése nem mindig indokolt, sőt néhol nehezíti a megértést is. Így például már a kilencedik oldalon lévő kurzívan szedett szövegben találhatjuk az *erededbe*, *kezdedbe* stb. szavakat, melyeket talán a zöngéesség szerinti részleges hasonulás jelölése nélkül célszerűbb lett volna az olvasók elé tárni. Természetesen a nyelvjárás gazdagságának érzékeltetése is fontos szempont.

A magyarországi és a felvidéki magyar ragadványnév-kutatások tudománytörténeti áttekintése csak nagy vonalakban tárhatja elénk az eredményeket, hiszen sok kutató fektetett abba is energiát, hogy a névtárak mellett az elméleti háttér is szilárd alapokon nyugodjék. A névtudomány hagyományosnak mondható elveitől az újszerű kezdeményezésekig sok szempontot vonultat fel BAUKO a kitekintésben. A szerző csak azokat a műveket kívánja megemlíteni, amelyek „újabb ismeretekkel, szemléletmódokkal, módszerekkel gazdagították a magyar névtudományt” (18). Kiemeli TÓTH KATALINT, aki a szakírók közül elsőként kezdte tisztázni a ragadványnév fogalmát (1966), „áttekinti az addig megjelent vonatkozó irodalmat és megteszi kritikai észrevételeit az egyes szerzők tipologizálásával kapcsolatban” (21). TÓTH KATALIN a névadás oka szerinti csoportosítást azzal a szándékkal alkotta meg, hogy kialakuljon egy egységes minta a kutatók számára. Akárcsak a szakírók nagy része, BAUKO fordulópontként könyveli el továbbá a névtudományban és a ragadványnév-kutatáson belül is BALOGH LÁSZLÓ, KÁLMÁN BÉLA, MIZSER LAJOS, ÖRDÖG FERENC, B. GERGELY PIROSKA, J. SOLTÉSZ KATALIN, BALÁZS JUDIT, HAJDÚ MIHÁLY munkásságát. Természetesen hangsúlyoznunk kell, hogy a kiemelés a teljesség igénye nélkül történhet csupán. Az újszerű kezdeményezések közül értékeli FEHÉR KRISZTINA elképzelését, aki HOFFMANN ISTVÁN helynévelemzési modelljét (1993) a ragadványnevek rendszerére alkalmazza (FEHÉR 2002, 2003).

A 70-es években nagyon megélnékült a diákok ragadványnevei iránti érdeklődés. BAUKO egy rövid fejezetben erre a kutatási területre is kitér (24–28), hiszen az általa gyűjtött gazdag névanyag szép számmal tartalmaz diákragadványneveket is, melyeket írásban, kérdőíves módszerrel gyűjtött. De azt ki kell emelnünk, hogy alapiskolások körében végezte a vizsgálódást, mivel a felsőbb éveseknél erősebb a kétnyelvűség névállományra gyakorolt hatása. VÖRÖS FERENC beszámolt már arról, hogy a Felvidéken „felsőbb évfolyamos magyar iskolások körében számottevően növekszik a szlovák kölcsönzésre visszavezethető bece- és ragadványnevek száma. Ezek a kölcsönelemek egyértelmű oki összefüggésbe hozhatók az adott generáció kétnyelvűsödésének folyamatával” (2005: 205).

Külön alfejezet tárgyalja a magyar ragadványnév-kutatásokat Szlovákiában (28–37). BAUKO tollából korábban már jelent meg összefoglaló jellegű tanulmány a felvidéki magyar ragadványnév-kutatásokról (2006), ebben a fejezetrészen a 2005-ös állapothoz képest természetesen nem számolhat be nagyobb fejleményekről. A kötet tartalmát tekintve ez az áttekintés mégis elengedhetetlen, hiszen ismerteti az olvasóval a tudományos beágyazottságot, a terület szlovák és magyar ajkú szakíróinak befolyását a vizsgálatokra. A szerző az 1970–80-as évekre teszi a szlovákiai magyar ragadványnév-kutatások kezdeteit, ugyanis a Magyar Személynévi Adattárak című sorozat három kötete (59., 61., 86.) érintette a szlovákiai magyar ragadványnév-kutatásokat (31). Felsorolja a szerző azokat a kutatópontokat, melyeken már részlegesen előrébb haladtak a vizsgálatok.

BAUKO mindemellett azt is megjegyzi, hogy rendszerszerűbbé kell tenni ezeket a nyelvészeti kutatásokat, hiszen még sok a teendő egy átfogóbb kép kialakításához.

A kutatópontok kiválasztásánál elsődleges szempontja volt BAUKO JÁNOSnak az, hogy az egységes magyar nyelvterületről válasszon településeket. A kiemelt négy szomszédos község (Búcs, Dunamocs, Hetény, Izsa) a Komáromi járásban terül el hasonló lélekszámmal, ugyanazon tájegységen belül. A négy kutatópont rövid bemutatása tájékoztatja az olvasót a terület történelmi beágyazottságáról, a magyar nyelv politikai helyzetének alakulásáról, minden olyan adatról, mely a kutatás szempontjából releváns lehet (28–45).

BAUKO nagy alaposággal járt el az írásbeli források felderítésekor, így hatalmas adattárra tett szert még az olyan nehezen kutatható témában is, mint a diakrón ragadványnév-kutatás. A szinkrón vizsgálatok alkalmával a dialektológiai szempontok érvényesítése céljából a hangkazettára rögzített anyagot fonetikusán is lejegyezte, így a nyelvjárási sajátosságok kutatásához is nagyszerű alapot nyert. A kérdéseket tudatosan úgy irányította, hogy a nevekhez fűződő attitűd is kitűnjék a válaszokból. Sok esetben a szlovák–magyar nyelvi együtthasználatra is rákérdez: szlovák nyelvű ragadványnevekre, azok viselőire. A munka érdemeit növeli, hogy figyelembe veszi, alaposan körüljárja azokat a kontaktusjelenségeket, melyek a két nyelvű, magyar–szlovák környezet velejárói.

A Szlovákiában végzett személynévtani kutatásokról VÖRÖS FERENC írt elsőként összefoglaló jellegű tanulmányt (2004). BAUKO JÁNOS értékes kitekintést ad az olvasó számára a szlovák nyelvű névtani szakirodalomról. Megjegyzi azonban, hogy ezekben elenyésző számú magyar vonatkozású utalás, adat található. Az említésre érdemeseket tájékoztató jelleggel számba veszi, hiszen akad példa arra, hogy a ragadványnév egyszerűen fordítás eredményeként született: szlovákról magyarra vagy ellenkező irányba. A szerző e jelenségeket is igyekszik bemutatni részletesen a kötetben, hiszen ez a kutatási terület szinte érintetlen a kontaktushatások felől nézve Felvidéken.

BAUKO az előnyelvi névanyagot több szempontból vette górcső alá. Elsőként a névadás indítékát vizsgálta meg (59–77). A szakírók közkedvelt, gyakori módszere ez, így nem meglepő, hogy BAUKO JÁNOS is ezzel kezdi az elemzést. Nehezen deríthető ki a ragadványnevek motivációja, bár „minden névadási aktus szemantikailag tudatos. Ebből a szempontból abszolút motiválatlan név nincs” (HOFFMANN 1993: 43).

BAUKO JÁNOS a ragadványnevekkel kapcsolatos attitűd vizsgálatánál emeli ki, hogy figyelni kell azt a körülményt is, hogy a névhasználók a ragadványnevet említő- vagy szólítónévként használják-e. Ezek a terminusok mindenképp fontos szerepet kapnak a ragadványnevek vizsgálatakor. A nevekkel kapcsolatos attitűdről jórészt a közösség véleményét tudta csak lejegyezni: a ragadványnevek többségéről úgy vélekedtek, hogy azt a viselője elfogadja (84–86). HOFFMANN

ISTVÁN megjegyzi, hogy a szocioonomasztika feladata annak vizsgálata, hogy az egyénhez az őt körülvevő kommunikációs helyzetekben milyen szerkezetű névformák kapcsolódnak. „A névadás és névhasználat kétségkívül valamiféle belső összefüggéseket mutat, a nevek egymással hálószerű kapcsolatrendszerben állnak. Az ilyen nevek létrehozása nem teljesen véletlenszerűen történik (...), hanem ebben bizonyos szabályszerűségek is szerepet játszanak.” (2008: 17). Ezzel szemben a statikus névfajták elemei körében rendszerkapcsolatok alig alakulnak ki (18–19). FARKAS TAMÁS emellett érvel, hogy a megszokottól eltérő nevekhez „különböző attitűdök is kapcsolódhatnak, melyek az adott név feltehető információtartalmából, illetve a hozzá kötődő konnotációkból származtathatók. Adott nyelvi karakterű, illetve adott társadalmi csoportokra jellemzőnek tartott nevekhez pedig kapcsolódhat egyfelől a magasabb nyelvi presztízs, másfelől pedig a stigmatizáció lehetősége is” (2009: 31). Megjegyzi ugyan azt is, hogy szociálpszichológiai és névtani vizsgálatok egyaránt tárgyalják, hogy az idegen hangzású neveknek a domináns nyelvi közegben megszokott formákkal való felváltása ténylegesen jobb társadalmi beilleszkedést biztosíthat viselőik számára (uo.).

A névtani kutatásokat szükséges ötvözni a szociológiai ismeretanyaggal, hiszen rendkívül sok szempontot kell figyelembe vennie a nyelvésznek a kutatott területtel kapcsolatban. BAUKO JÁNOS könyve ebből a szempontból is kiváló teljesítménynek mondható: a kutatott négy település mindegyikében nagyrészt csak magyar anyanyelvűek laknak, mégis fontos tényezőként kell számba venni a kétnyelvű közeg hatását a nyelvhasználatra. A névanyagban mindössze 31 szlovák eredetű nevet (2,4%) talált a szerző, ezeket a névadás motívumai szerint rendszerbe foglalta. Említést tesz a nevek fordítása által keletkező ún. kalknevekről is, pl. *Németh* > *Nyëmęc*, vö. szlovák *Nemec* 'német' (80). A vizsgált községek mindegyikében meghaladja a magyar nemzetiségű lakosság száma a 70%-ot, így nem meglepő, ha a kontaktusjelenségek csak kis mértékben mutatkoznak a névadás színterein. BAUKO így ír a jelenségről: „A ragadványnévanyag nyelvi milyensége a település népességének nemzetiségi megoszlása következtében alakul(hat): minél nagyobb százalékban lakják a falut szlovák lakosok, annál nagyobb mértékben találkozh(at)unk szlovák eredetű nevekkel, kontaktusjelenségekkel (...) A szlovákiai magyarokra nem jellemző a szlovák (és egyéb idegen) etimonú ragadványnevek használata, a ragadványnév-használatuk tehát anyanyelvdominánsnak (magyardominánsnak) tekinthető.” (83–84).

A szociológiai szemléletű nyelvészeti vizsgálatok többsége kitér a nemek és életkor szerinti megoszlás elemzésére is a különböző nyelvi jelenségeknél. BAUKO JÁNOS is arra a megállapításra jut, hogy a ragadványnév viselése inkább „férfias” nyelvi jelenség. Az általa vizsgált területen a ragadványnevek 86%-a a férfi nemhez kötődik, és elsősorban férfiágon öröklődik. Az életkor viszonylatában pedig a legtöbb ragadványnév az idősebb generációhoz kapcsolható (87–89). Nem meglepő, hogy a diákok neveinek vizsgálatakor is hasonló eredmény



született, mint a felnőttek ragadványnevei tekintetében a kétnyelvűség szemszögéből. A névanyag 4,7%-a szlovák eredetű abban a közösségben, ahol a vizsgált alapiskolák összes tanulója magyar ajkú (99). A diákragadványnevek elemzésekor BAUKO a szlovák nyelvi eredetűeket is a névadás indítéka szerint csoportosítja.

Az egyéb idegen nyelvből származó nevek magyarázatakor elég szabadon kezelte a szerző a származtatás lehetőségeit, ami természetesen a diákragadványnevek magyarázatakor jogos is egyes eseteknél. Mégis megjegyezném, hogy némelyik név talán más gondolatokat is magában rejt: a *Lajtoscsoki* névben a szerző szerint „a hibrid névösszetétel első tagja az angol *light* szó magyarosított — *-s* képzővel ellátott — formája” fedezhető fel, de véleményem szerint feltehető az is, hogy a játékos névalkotás a szótagcserével élve a *lajtos kocsi* kifejezést használta fel, sőt akár mindkét változat együttes hatása sem kizárt. BAUKO az angol nyelvből származónak tünteti fel az *Ememes* és *Esemes* ragadványneveket, holott ezek egyszerűen a köznapi használatú betűszavak magyaros kiolvásából keletkeznek, még csak nem is angolos kiejtéssel.

A ragadványnevek dialektológiai vizsgálata című fejezetben a különböző hangtani jelenségek és tájszavak megjelenését elemzi a szerző. Mindannyiszor újra leírja a nevek keletkezésének főbb vonalait, holott korábban ezeket az olvasó már láthatta.

Rendkívül érdekes, hogy BAUKO még ragadványneveket tartalmazó állandósult szókapcsolatokat is feljegyzett, ezeknek alapos kutatással a keletkezéstörténeti hátterét, jelentését is felfedte az olvasó előtt. Kérdéses lehet azonban a „Mi a Manó” és a „Té Jézus” kifejezések besorolása ebbe a kategóriába (112, még akkor is, ha van a korpuszban *Manó* és *Jézus* ragadványnév).

A névélettani vizsgálatok során a szerző az öröklődést, a ragadványnevek esetleges továbbélését vette számba (113–119). Alapos utánajárás révén az öröklődő ragadványnevek csoportjában különbséget tesz a családi és a részleges családi nevek között is (utóbbi nem teljes családok, „csak családtagok viselik”).

A ragadványnevek használatának színességét mutatja, hogy a különböző névszerkezetek szerint BAUKO 12 csoportba sorolja a névanyagot. Megfontolandó azonban, hogy a ragadványnév+ragadványnév csoport tagjaként szerepelhetnek-e az *Öreg* előtaggal ellátott nevek (pl. *Öreg Gülte*, *Öreg Gulivër*, *Öreg Kaludër* stb.) vagy a *Kis* előtagúak (pl. *Kis Cséplő*, *Kis Kocka* stb.). A szemantikai jegyeket figyelembe véve nem tekinthető két ragadványnév kapcsolatának a *Jézus Krisztus*, *Mátyás király*, *Mézga Géza*, *Stüszü Vadász*, *Szöke herceg* sem, hiszen ezek együtt alkotnak egy ragadványnevet, csak egy releváns szemantikai elem fejeződik ki bennük (121).

A felhasznált irodalom jegyzéke után az egyes falvak mai család- és keresztnéveinek gyakorisági listája áll, illetve a ragadványnevek mutatója, melyek alap-

ján az egész névanyag könnyen kezelhető. Az 1299 felnőtt ragadványnév áttekintését nagyban segítik a szövegbe ágyazott táblázatok, grafikonok is.

BAUKO JÁNOS értekezése valóban hiánypótló szerepű, és a távlati terveknek jó kiindulási pontja lehet. Maga a szerző jegyzi meg, hogy szándékában áll egy bővebb adatbázist létrehozni, mely lehetőséget teremt a komparatív vizsgálatokhoz, szélesebb körű általánosításokhoz. Különösen szerencsés lenne, ha olyan területekről születnének dolgozatok, ahol a magyarság részaránya kisebb, így a nyelvek egymásra hatásáról is színesebb képet kaphatnánk. Sőt akár más, határon túlra került területek névanyagával is érdemes lenne összevetést készíteni, s ezzel az interferenciajelenségek névtudományban megjelenő vonatkozásai újabb megvilágításba kerülhetnének. Ez a könyv fontos mérföldköve ennek a munkának a felvidéki magyar nyelvhasználat tekintetében.

TÓTH TEODÓRA

### Irodalom

- BAUKO JÁNOS (2006): *Ragadványnév-kutatások Szlovákiában*. In: VÖRÖS FERENC szerk.: *Vallanak a neveink múltjáról és jelenéről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában. (Névtani konferencia Nyitra 2005 június 2–4.)*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 225. Budapest–Nyitra, Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem. 110–124.
- FARKAS TAMÁS (2009): Családnévrendszer, névhasználat, névváltozás nyelvi-kulturális kontaktushelyzetben. *Névtani Értesítő* 31: 27–46.
- FEHÉR KRISZTINA (2002): A ragadványnevek lexikális szerkezetéről. *Magyar Nyelvjárások* 40: 75–85.
- FEHÉR KRISZTINA (2003): A ragadványnevek funkcionális szerkezetéről. *Magyar Nyelvjárások* 41: 155–166.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993): *Helynevek nyelvi elemzése*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 61. Debrecen. Újraközlése: Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2007.
- HOFFMANN ISTVÁN (2008): A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- J. SOLTÉSZ KATALIN (1979): *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TÓTH KATALIN (1966): A Karancs vidéki ragadványnévvadás kérdéseire. *Magyar Nyelvjárások* 12: 95–107.
- VÖRÖS FERENC (2004): A (történeti) személynév kutatás a Felvidéken különös tekintettel a Trianon utáni fejleményekre. In: FARKAS FERENC szerk.: *Magyar névtani kutatások itthon és a határainkon túl*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 200. 39–59.
- VÖRÖS FERENC (2005): Hely- és személynévi neologizmusok a Felvidéken Trianon után. *Névtani Értesítő* 27: 197–213.